

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 269. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-palladius03val-shoot-idm139651352627904.pdf> (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

INDLEDNING.

SAAVEL i N. M. Petersens Litteraturhistorie (II. 241) som i Chr. Bruuns Bibliografi (Danske Samlinger L 395) kaldes nærværende Skrift "*Melanchthons Traktat om de Dødes Opstandelse*". Denne Opfattelse er imidlertid bygget alene paa Titelbladet; en nærmere Undersøgelse viser, at Palladius' Grundlag ikke er en Traktat af Melanchthon, men et Kapitel i *Loci communes*. Oversættelsen af dette Kapitel udgør iøvrigt kun Bogens første Del, Anden og tredje Del udgøres af to selvstændige Smaaskrifter af Palladius: En ret Vej gennem Christi Opstandelses Historie og Femtende Kapitel i I. Korinthierbrev med Udlægning.

Den lille Bog indeholder da mere originalt Stof, end Titelbladet - og iøvrigt ogsaa Tilegnelsen - lader formode, men den er hverken sprogligt eller indholdsmæssigt af stor Værd. Den bærer Præg af at være samlet - man har Lyst at sige sammenskrevet - i en Fart, hvad den vistnok ogsaa er; Forordet er i hvert Fald dateret et Par Uger efter det Dødsfald, der var Anledningen til dette Trøsteskrifts Tilblivelse: Den 1. Marts 1555 døde Fru Sophie Rud, og d. 17. Marts s. A. tilegnede Palladius Skriftet til hendes Husbonde, Rigsraad Erik Bølle "til Trøst og Husværelse efter salig Fru Sophies Henfærd".

I.

Melanchthons *Loci communes* findes i tre Redaktioner; den første stammer fra Tyverne, den anden fra Trediverne og den tredje fra Fyrrerne (se ndf. S. 278). Svarende til de 270 to første Redaktioner findes tyske Oversættelser, der fremkom omtrent samtidig med de latinske Originaler. Derimod fandtes ikke i Datiden nogen tysk Oversættelse svarende til den tredje Redaktion, idet Oversættelsen af 2. Redaktion, foretaget af Justus Jonas, optryktes uden væsentlige Forandringer ogsaa efter Fremkomsten af den latinske 3. Redaktion. Det Kapitel, Palladius har oversat under Titlen "En merkelig Tractat etc.", findes i den af Palladius gengivne Form kun i 3. Redaktion, saaledes at det er givet, at Grundlaget har været den latinske Original, ikke en tysk Oversættelse, Kapitlet om Opstandelse (*De resurrectione mortuorum*) bestaar i 3. Redaktion af en ret udførlig Text i Tilknytning til en Række Bibelcitater fra det gamle og ny Testament. Palladius gengiver Texten ordret, mens hans Gengivelse af Skriftstederne ikke er i Overensstemmelse med Formen i *Loci*, men Ord for Ord stemmer med Texten i Christian d. Tredjes Bibel, og saaledes, at Palladius ofte meddeler Skriftstederne i en fyldigere Form end Melanchthon.

Nogle Exempler vil vise Forholdet:

Lod communes
Opera XXI. 925

Tcneamus etiam perspicua dicta in concionibus Christi, ut Matth. 25. [34]: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum. Et Joan. 5. Item 6. [40] Haec est autem voluntas Patris mei. qui misit me, ut omnis, qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam aeternam. Et ego resuscitabo eum in novissimo die.

Palladius
ndf. S. 285, L. 4-12

Wi ville ocsaa beholde de klare sprog/ vdi Christi predickerne/ som Matth: xxv. Kommer hid i min faders velsignede/ arffuer det Rige/ som eder er bered aff verdens begyndelse : Io. vi.

Oc det er faderens vilie/ som mig vdsende/ at ieg skal inted miste aff alt det/ som hand gaff mig/ men at ieg skal opuecke det paa den yderste dag. Oc det er hans vilie som mig vdsende/ at huo som seer Sønnen oc tror paa hannem skal haffue det euige lifff oc ieg skal opuecke hannem paa den yderste dag.

Chr. III.s Bibel
Matth. 25.34 og
Joh. 6.39-40[Matth. 25.34]

Kommer hid i min Faders velsignede/ arffuer det Rige/ som eder er bered aff Verdens begyndelse. [Joh. 6.39].

Oc det er Faderens vilie/ som mig vdsende/ Atieg skal inted miste aff alt det/ som hand gaff mig/ men at ieg

skal opuecke det paa den yderste dag. [40] Oc det er hans vilie som mig udsende/ at/ huo som seer Sønnen/ oc tror paa hannem/ skal haffue det euige Liff/ Och ieg skal opuecke hannem paa den yderste dag.

271

Palladius har altsaa her udeladt Henvisningen til Joh. 5, men til Gengæld meddelt Vers 39, der ikke findes hos Melanchthon, I følgende Skriftsted ses det, hvor nøje Chr. III.s Bibel følges, selv om Texten heri helt afviger fra Texten i Loci:

Opera XXI. 929

Si benefeceris, recipies; Si male egeris, peccatum tuum quiescet, donec revelabitur.

Pall. ndf. 290, L. 5-6

Naar du est from da est du behagelig/ Men est du icke from/ da huiler synden faar dørrn.

Biblen 1. Mos. 4.7

Naar dw est from/ da est dw behagelig/ Men est dwicke from/ da huiler synden for dørrn.

At denne fuldstændige Overensstemmelse med Biblen ogsaa gælder, hvor dennes Text forvansker Grundtexten, mens Loci stemmer med Grundtexten, maatte man - i Betragtning af Palladius' Afhængighed af sine Kilder - paa Forhaand formode. Dette viser sig ogsaa at være Tilfældet. I det lange Citat fra Es. 26 om Opstandelsen har Loci saaledes *et terra mortuos ejiciet*, hvilket gengiver det hebraiske "og Jorden giver de Døde tilbage" (egl. "genføder Skyggenne"). Ved en udbredt fejl Opfattelse af Grundtexten oversætter Luther: *Aber das Land der Todten wirstu störtzen*. Den danske Bibel, der kritikløst følger Luther, har herefter: *men du skalt nedkaste de Dødis Land*, hvilket Palladius afskriver uden Ændring (ndf. S. 285, L. 23). I et Citat fra Ez. 37 staar der i Loci: *Ecce ego aperiam tumulos vestros*, hvilket svarer til Grundtexten og til Luthers Oversættelse: *Sihe, ich wil ewre Greber auff thun*. Den danske Bibel har læst *ihre* for *eure* og oversætter: *Seel ieg vil oplade deris Graffuer*, og Palladius gentager Fejlen (ndf. S. 288, L. 19).

I det hele findes i de mange og lange Skriftstedcitater kun et Par Smaa-Afvigelser fra Chr. III.s Bibel, og disse 272 er af en saadan Art, at de aabenbart skyldes Unøjagtighed i Afskrivningen (*dine hellige for din hellige* S. 288, L. 27, *De Elende for De Elendige* S. 288, L. 31). Der er altsaa i Palladius's Forhold til den danske Bibeloversættelse sket en bemærkelsesværdig Forandring, I sine tidligere Skrifter havde Pall. jo (som foran paavist i Indledningerne til de enkelte Skrifter) holdt sig til Originalens Text, hvor han oversatte, og, hvor han selv samlede øst af en latinsk Skriftsprogsamling, mens han kun i enkelte Tilfælde, hvor det drejede sig om større sammenhængende Bibeltexter, havde benyttet den autoriserede danske Oversættelse; nu derimod blev denne Oversættelse ikke blot benyttet, men blev Enegrundlag for Gengivelsen af Bibelcitater, uden Hensyn til, hvad der stod i den Original, som Palladius oversatte, og uden Hensyn til, om den danske Bibel stemte med Grundtexterne eller ikke. Som vi ndf. skal se gælder dette ikke blot de oversatte Stykker, men ogsaa de af Palladius selv affattede.

Bortset fra Bibelcitaterne er, som ovf, nævnt, Melanchthons Text fulgt nøje baade i Indhold og Form. Som sædvanlig er Oversættelsen dog prydet med Tautologier, der ingen Hjemmel har i Originalen; saaledes gengives *ferremus aerumnas* ved *wi skulde kunde lide oc taale . . wselhed/ iammer oc elendighed* (S. 284, L. 17 f.), *sodalitium* gengives ved *selskab oc stoldbrøderskab* (S. 284, L. 20), en Sætning som *Id tam mirandum opus non frustra propositum est Ecclesiae* oversættes *Det er icke tilforgeffuis gjort, at den hellige Kircke/ haffuer saa vnderligen gerning/ at sette sig faare oc speile sig vdi* (S. 284, L. 9 f.) olyn.

Det Kapitel i Loci communes, Palladius her har oversat, er en bibelsk dokumenteret Udvikling af *Opstandelsen* - Opstandelsen i Kødet (jf. "*wi skulle visselige faa de samme legemer igen*" ndf. S. 289, L. 22 f.) - og af *Dommen* dvs. "*de wgudeligis euige pine oc de retfærdigis glede*" S. 286, L. 21 f., jf. S. 283, L. 28 f., 285, L.30, 290, L. 9 f. I den Efterskrift, som Palladius knytter til Oversættelsen, 273 kommer han ikke ind paa disse Spørgsmaal. Det er Angsten for og Længslen efter Døden, som optager hans Sind: "Hvorfor længes alle Menneskene frem ad, fra én Tid til en anden? Naar Paasketid er kommen, saa længes man efter Pinsedag, og saa hen Aaret igennem". Hans Svar er, at det er Dødens Stund, man længes efter; men strax efter spørger han: "Hvi vil da Mennesker almindeligt saa nødig dø? Hvi tænker hver i sit Hjerte: Aa, maatte jeg end nu længer leve?" Saa menneskelige disse Spørgsmaal er, saa formalistisk er Svaret. Palladius siger her, at det gaar Mennesket som den dødsdømte Misdæder, der af Frygt for Exekutionens Øjeblik ønsker, at han var død, men som dog ønsker at leve - ja hvis han kunde slippe løs, vilde løbe ad Skoven til. "Vidste vi", tilføjer Palladius, "at vi kunde være fri for Døden, da længtes os intet derefter".

Efter disse Betragtninger omtaler han Selvmordere, de som ikke bie paa Dødens Time, de "bideløse", der "skære af før Tiden kommer", dem venter Helvedes evige Ild. Til siut siger han i jævne og smukke Ord, at man hverken maa fremskynde Døden eller føle sig tryk paa Livet, men hvert Menneske skal "lære sig Dødens Vilkaar". "Vi har intet Brev paa vort Liv. Dagen er aldrig saa lang, at Aftenen ej kommer dog ved

Enden",

De i Efterskriften anførte Skriftsteder er ligesom Skriftstederne i Oversættelsen af Loci communes afskrevet efter Chr. His Bibel, se fx S. 291, L. 14-15 = Hebr. 9. 27 og S. 293, L 5-8 = 1. Cor. 1. 7.

II.

Det følgende Stykke kalder Palladius: "En ret Vej igennem vor Herres Christi Opstandelses Historie, befattet i tolv Samtaler". Palladius har her af Evangeliernes Beretning om Opstandelsen samlet Skriftsteder, i hvilke Opstandelsen fremstilles i Samtaleform - mellem Kvinderne ved Graven (Marc. 16. I ff.), mellem Englen og Kvinderne 274 (Luc. 24. 4 f.), mellem Maria Magdalene og Apostlene (Joh. 20.2 f.) o. s. fr.

Skriftstederne stemmer som i det foregaaende ordret med den danske Bibel.

III.

Det sidste Stykke i den lille Opbyggelsesbog meddeler "det femtende Kapitel af den første Epistel, som St. Poul skriver til de Korinther . . med en lidel Forklarelse, dem alle til Trøst og Husvælelse, som lide Sorg, Bedrøvelse og Vedermod under Korset i denne Verden". Bibeltexten er afskrevet efter Chr. III.s Bibel, og efter hvert Versafsnit følger en kort og oftest lidet oplysende Forklaring af Palladius.

Bogen slutter med Anførelsen af Vers 51-58, til hvilke Palladius ikke knytter nogen Forklaring.

IV.

Traktaten om de Dødes Opstandelse er bevaret i to Udgaver.

1. *Original-Udgaven*. 1555. Denne bestaar af 24 Blade i 3 Læg sign. A-C. Formatet er lille Oktav som det facsimilerede Titelblad ndf. S. 281 viser. Linjetallet er for den almindelige Sats: 23, for Petitsatsen, der er anvendt til Palladius' Forklaringer til Korinthier-Brevet: 31. Bogtrykkerens Navn er ikke opgivet, men det typografiske Udstyr viser her, som ved andre samtidige Palladius-Skrifter, at Trykket er udgaaet fra Hans Vingaards Presse (se Lauritz Nielsens foran S. 141 anførte Afh. S. 103, Nr. 75).

Paa d. kgl, Bibliothek i København findes to Exemplarer af denne Udgave.

2. *En Udgave fra 1638* besørget af Jens Sørensen Nør-Nissom. Udgaven bestaar af 36 Blade i Duodez, sign. A-C. Titelblad som hosstaaende Gengivelse. I et længere Forord, hvormed Bogen indledes, skriver Udgiveren, at han har ladet "dette hellige oc offuermaade herlige Skriff/ 275 paa ny trycke oc vdgaa", fordi "jeg der med vil tiene min Næste/ oc saaledis effterkomme mange Gudfryctige Menniskers Hiertens begiering oc Attraa til dette dyrebar Skriff/ sig til Lyst oc Trøst/ vdi Nød oc Anstød/ at læse oc gudeligen betracte. Oc endelig haffuer mig her til beveget oc skyndet forne: Skriffis raritet, oc høye Alder/ at det nu moxen et halfhundret Aar vdi Stiilen oc Trycken ey haffuer været fornyet/ saa at alle Exemplaria ere distrahirt, oc saa lang tid bortkomne/ vden et enist/ meget gammelt oc forfaldet/ 276 huilcket en god Ven mig communicirt oc meddeelt haffuer, Huorfor/ effterat det var igiennem seet/ Jeg er meget venlig/ aff mange GVds Børn/ som vidste ieg det ene Exemplar haffde/ anmodet/ at ieg det igien vdi Trycken ville lade komme". Fortalen er underskrevet "Roeskild/ ipso die Michaëlis, Anni 1638", Efter det her meddelte synes Palladius' Trøsteskrift jo at have været meget yndet, som saa mange andre Opbyggelsesbøger slidt op ved Brugen. Naar det siges, at det næsten er et halvt Hundred Aar siden, at det har været "fornyet vdi Stiilen og Trycken", synes det jo som om et Oplag skulde være udkommet omkring 1570. Oplysninger andetstedsfra

(Auktionskataloger (o. Ign.) har jeg dog ikke kunnet finde.

Efter Forordet følger Palladius' Skrift i sin Helhed, kun med Udeladelse af Tilegnelsen til Erik Bølle. Optrykket er en ordret og oftest bogstavret Gengivelse af Originalen, selv Trykfejlene er gentagne, saaledes *Propheter oc Astostler* for *Propheter oc Apostler* se ndf. S. 285, L. 19 med Textrettelse), skønt Udgiveren siger at Bogen er "paa ny ofuerseet". Udgaven slutter med et Rim af Joh. Placotomus "Aarsag huorfaare det gaar nu saa ilde til i Verden" samt med en Bøn med Overskrift "En hiertens Christelig Bøn i suar Sot oc Kranckhed". Denne Bøn er en Variant af den i EL Bind 123 meddelte Bøn af Palladius. Udgiveren, der aabenbart ikke har vidst, hvem der var Bønnens Forfatter, optrykker den uden Forfatterangivelse¹.

*

277

V.

Ved 400-Aars-Jubilæet for Melanchthons Fødsel 1897 udgav Theologisk Tidsskrift en dansk Oversættelse af FørsteUdgaven af *Loci communes* besørget af Sognepræst G. Jørgensen og forsynet med litterærhistorisk og bibliografisk Tillæg af Biskop V. Sthyr. Det siges heri, at nogen Oversættelse af *Loci* ikke er fremkommet herhjemme i Reformationsaarhundredet, men at der 1622 udkom "en fuldstændig Oversættelse af Bogens tredje Redaktion" ved Niels Mikkelsen, Aalborg. En saadan Oversættelse, der som Grundlag havde samme Redaktion som Palladius' Skrift, vilde have en vis Interesse til Sammenligning mellem de to Forfatters Sprog. Imidlertid viser det sig, naar man faar Bogen i Hænde, at Niels Mikkelsens Forlæg har været ikke tredje, men anden Redaktion af *Loci*¹. I denne Redaktion er Kapitlet om

1 Som Exempel hidsættes Begyndelsen af 2. og 3. Redaktion jævnstillet med Niels Mikkelsen Aalborgs og Palladius' Oversættelse:

N. Mikkelsens Oversættelse
S. 618 f.

Denne Artickel om det euige Liff/ oc de Dødis Opstandelse/er en blandt de synderligste Artickler i Evangelio. Derfor fremsettis den allerklarligst i det Ny Testament/ der til med tit oc offte fremdragis. Oc her om ere Christi aabenbare Prædicken Matth. 25. Huor Christus klarlig stadfester/ at de Retfærdige skulle haffue evindelig Fryd oc Glæde/ men de wgudelige evindelige Sorg oc Pine vden ende.

Palladius' Oversættelse ndf. S. 283 f.

At alle døde Menniskis Opstandelse skal tilkomme/ oc at Dommen/ det euige liff/ de Gudfrøctigis euige glede/ oc de wgudfrøctigis euige pine skulle følge der effter/ giffuer

Anden Redaktion af Loci.
Op. XXI. 524

Articulus de vita aeterna et resurrectione mortuorum est inter praecipuos articulos Evangelii.

Ideo in Novo Testamento clarissime proponitur et saepe inculcatur. Et de eo extant conciones Christi manifestissimae. Matth. 25. Ubi Christus clare affirmat iustos habituros esse perpetuam laetitiam, impios vero perpetuam tristitiam et cruciatum sine fine.

Tredje Redaktion af Loci.
Op. XXI. 925

Non solum doctrina, quae affirmat futuram esse hominum mortuorum omnium resurrectionem, secuturum postea iudicium, aeternam vitam, piorum gloriam aeternam et

278

de Dødes Opstandelse saa forskelligt fra den senere Bearbejdelse, at en Sammenligning kun kan finde Sted i meget begrænset Maal. Som Exempel paa et Sted, der er gaaet uforandret over fra 2. til 3. Edition og som derfor er velegnet til Sammenligning, kan Udlægningen af Es. 26. 19-21 anføres:

2. og 3. Redaktion af

*Loci. Opera XXI,
Sp. 524 og 926*

Haec concio clarissime loquitur de resuscitandis mortuis, de gaudiis sanctorum, de poenis impiorum et de praesenti afflictione Ecclesiae. Quare diligenter consideranda est.

*Palladius' Overscett.
ndf S. 285, L. 29 f.*

Denne predicken taler paa det allerklareste/ om de dødis opueckelse/ om hellige menniskis glede/ om de wgudeligis pine/ oc om den Christelige Kirckis neruerendis pine oc plage. Derfaar skal mand grandgiffuelige giffue act paa denne predicken.

N. MikkelsensOverscett. S. 620

Denne Prædicken taler vdtryckelig om Opstandelsen fra Døde/ om de helligis glæde/ om de wgudeligis Pine/ oc om denne Nærverendis Kirckis Bedrøffuelse. Derfor skal mand flittelig giffue act der paa.

Trods saadanne spredte Overensstemmelser mellem 2. og 3. Redaktion, maa det undre, at Biskop Sthyr, der giver en nærmere Beskrivelse af Niels Mikkelsens Oversættelse, har kunnet antage dennes Grundlag for 3. Redaktion. Af selve Titelbladet fremgaar Forholdet desuden utvetydigt. Titlen er: *Loci communes Philippi . . . som de til Vitenberg er tryckte. Først Anno M. D. XXXV. Oc Dernæst M. D. XXXVI. Siden M. D. XXXVIII. Oc om sider M. D. XLI . . . paa Danske vdsætte aff N. M. A.* Da nu Wittenbergudgaverne af 3.

oss icke aleniste den lerdom tilkende/ som oss er faaresæt klarlige/ skenbarlige oc vden alle krinckelkraage/ vdi det hellige Evangelio/ som er det ny testamentis predicken/ Men det er ocsaa lenge siden begynt at gaa faar sig met Opstandelsen/ oc det ny leffnis begyndelse/ i huilckit der skal vere it nyt liuss/ visdom oc rætferdighed/ vden synd oc vden døden osv.

impiorum poenas aeternas, in EVangelio seu praedicatione novi Testamenti clare et perspicue sine ullis involucris tradita est; sed res etiam inchoata est, et initia illius novae vitae, in qua erit nova lux, sapientia et iustitia, sine peccato et sine morte etc.

279

Redaktion udkom 1543, 44, 45, 49, 1555, 58 og 59, mens Wittenbergudgaverne af 2. Redaktion just udkom de nævnte Aar (1535, 36, 38 og 1541)¹, synes der jo ingen Tvivl mulig med Hensyn til Niels Mikkelsens Grundlag, En Sammenligning med de latinske Originaler af 2. og 3. Redaktion bekræfter da ogsaa (som det fremgaar af de i Note I S. 277 -78 anførte Paralleltexter) dette tilfulde.

*